

УДК 72.012:72.04(043.2)

Л. Р. Гнатюк,
к. арх., доцент ККТДМ. С. Бовкун,
Національний авіаційний університет, Київ

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМОТВОРЕННЯ МІСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА НА ПРИКЛАДІ ІСТОРИЧНОГО ЦЕНТРУ КИЄВА

Анотація: стаття присвячена дослідженню гармонійного формотворення міського середовища. Дослідження проведено на зразках прибуткових будинків в стилі київського модерну. На основі проведеного аналізу виявлено основні елементи пріоритетного стилю забудови центра Києва та запропоновано їх використання для формування сучасного міського середовища.

Ключові слова: київський модерн, прибутковий будинок, дизайн міського середовища, малі архітектурні форми, композиційні схеми, формотворення, стилізація.

Постановка проблеми. Яскраво виражена стилістика міста залежить не тільки від архітектури, але й від ретельного добору окремих елементів дизайну міського середовища. Модерн — основний стиль забудови центру Києва та є одним з небагатьох стилів під час якого яскраво проявився національний колорит. Сьогодні, як і в період модерну, перші поверхи, які виходять на вулицю, займають торговельні або обслуговуючі заклади. Але зараз ці поверхи часто закриваються вивісками, які мають стильове рішення, що не відповідає фасаду будинку.

Огляд літератури. «Звід пам'яток історії та культури України» дає короткий опис будівель Києва, зокрема тих, що вирішені в стилі модерн. Звід містить в собі дату будівництва пам'ятки, автора, особливості планування та основні декоративні моменти. [1,2].

Єфимов А.В. та ін. в роботі «Дизайн архитектурной среды» розкриває головні завдання дизайну об'єктів середовища як комплексних складно-динамічних систем. Звертається до питань естетичної організації форми та особливості композиційного формування об'єктів. [3].

Ю. С. Асєєв, В.В. Вечерський, О. М. Годованюк в своїй роботі «Історія української архітектури» розкривають загальну характеристику модерну, її стилістику, проблему містобудування того часу та основні особливості житлової архітектури України. [4].

Мета публікації полягає у виявленні формотворчих елементів періоду київського модерну для використання їх при формуванні сучасного міського середовища.

Основна частина. На зламі XIX і XX ст., період модерну, канвою міста була житлова частина, яка представлена прибутковими будинками. На відмінну від забудови наступних періодів, масове будівництво модерну мало яскраву стилістичну вираженість.

Яскраві приклади київського модерну представлені в Шевченківському районі Києва, а саме на вулицях Ярославів Вал, Володимирська, Саксаганського, Рейтарська, Городецького та ін.

Композиція головних фасадів модерну в Києві базується на таких схемах: осьова симетрія (вул. Саксаганського, 2/34, вул. Саксаганського, 117, вул. Саксаганського, 123, вул. Ярославий Вал, 4 та ін.); симетрія, яка має відступ, щодо розташування проїзду на подвір'я, головного входу та балконів (вул. Володимирська, 81, вул. Гончара, 74, вул. Рейтарська, 17, вул. Ярославий Вал, 14, вул. Ярославий Вал, 14-Б, вул. Саксаганського, 99, вул. Саксаганського, 104 та ін.); асиметрія (вул. Пушкінська, 41, вул. Володимирська, 61/11 та ін.) (табл. 1.). Але для прибуткових будинків найбільш характерною є симетрія, яка має відступ.

Таблиця № 1

Композиційні схеми фасадів модерну		
Симетрія	Симетрія, яка має відступ	Асиметрія
		

Композиційним домінантом головного фасаду є розташування на осі входу еркера, ризоліта чи вертикалі вікон, яка виділена з обох боків розкріповкою. Еркери є активними елементами формування фасаду в стилі модерн. В київських прибуткових будинках зустрічаються в плані прямокутні, трапецієподібні, шестикутні, заокруглені еркери. Зверху вони часто переходять в балкони.

Основу еркерів підтримують кронштейни, які в залежності від типу модерна, мали різні конфігурації. Вони розвивались від заокруглених

декорованих до геометричних форм. Популярні кронштейни в декоративно-насиченому модерні у вигляді рослинного плетіння (вул. Ярославий Вал, 14), а в раціональному — простого трикутника (вул. Рейтарська, 17). В пізньому модерні, який набуває конструктивних рис, відбувається поступова відмова від еркерів, наприклад будинок 1914 р. на вул. Академіка Богомольця, 5.

Завершення фасаду найчастіше має геометричні обриси, але для прибуткових будинків декоративно-насиченого модерну характерне також криволінійне закінчення, яскравим прикладом такого випадку є будинок на вул. Володимирській, 81. Більшість фасадів увінчується аттиками з прорізом на горище, які посилюють його динамізм.

Стіни прибуткових будинків тиньковані або пофарбовані в найбільш характерні для київської архітектури кольори — світло жовтий, зелений, блакитний, сірий. Цоколь або цокольний поверх зливається з фасадом або оздоблюється грубим рустом сірого або бурого кольорів, який в деяких випадках покриває пару поверхів вище, й утворює контраст з верхньою гладкою стіною. Такий випадок можна спостерігати в будинку на вул. Володимирській, 61/11.

Одним з основних засобів пластичного вирішення фасаду є групування різних за пропорціями і формами прорізів вікон — прямокутних, арочних, еліптичних, трапецієподібних, зі скошеними перемичками. Віконні прорізи мають тристулкове заповнення, як в будинку на вул. Ярославів Вал, 4 та часто зустрічається групування вікон по три, як в будинку на вул. Рейтарській, 17.

Вікна завершуються сандриками, які в декоративно-насиченому модерні багато орнаментовані, а в пізньому — мають геометричні обриси або відсутні. Часто вікна обрамляються лиштвами. В ранньому модерні вікна оточують багато декоровані орнаментальні площини.

Особливість цих будинків — це контраст між головним та дворовим фасадом. Перший вирішувався репрезентативно, а другий оформлювався стримано. У декорі фасаду модерну прослідковується стійкий набір елементарних форм, які є основою створення композицій. Найбільш поширені флористичні мотиви, які поєднуються в класичні форми — розетка, гірлянда, вінок, букет. Флористичні композиції зустрічаються як однорідні, так і різнорідні, ускладнені введенням сюжетних, зооморфних та антропоморфних форм.

Серед рослинних мотивів зустрічаються форми аканта, квітів білого латаття, ірисів-півників, тюльпанів, жолудів. Популярним для декоративного модерну є використання грон калини та винограду, листя каштана. Останній є актуальним, оскільки ця рослина являється символом міста Києва (табл. 2).

Таблиця №2

Рослинні мотиви характерні для київського модерну				
Півники	Тюльпан	Жолудь	Грона	Каштан
				

Одна з особливостей орнаментального модерну — прикрашати різні частини будівель маскаронами. Більш популярним є використання форм жіночої голови, яка в декоративно-насиченого модерні представлена з пишним, розпущеним, хвилястим волоссям.

В декоративно-насиченому періоді поширеним є використання жіночих постатей в повний зріст, які відтворювались у формах каріатид, як в будинку на вул. Ярославий Вал, 14. Вони використовуються і в орнаментальних площинах з доповненням рослинними мотивами, як наприклад в будинку на вул. Ярославий Вал, 14-Б. Типовими для модерну є декоративні кола з вертикальними стрічками (вул. Саксаганського, 104, вул. Ярославий Вал, 14-Б).

При вирішенні фасаду застосовуються ордерні елементи: арки, кронштейни, лопатки, пілястри, півколони, які в період декоративного модерну декорувались канелюрами та оздоблювались нагорі маскаронами. Популярними були й готичні елементи. Це пінаклі, тристулкове заповнення вікон з готичним орнаментом — кола та стрілчасті арки.

Фасади раціоналістичного модерну декоруються значно менше. В декорі відбувається тяжіння до раціоналістичності, геометризації, лаконізму. Зустрічається стилізований рослинний та геометричний орнамент.

В наш час елементи модерну найчастіше використовуються під час реконструкції існуючих пам'яток архітектури в стилі модерн, хоча не завжди дотримуються цілісності, що призводить до руйнування сприйняття образу пам'ятки. Рідше — при проектуванні нових фрагментів міського інтер'єру, при історичній стилізації окремих деталей фасаду.

Цілісність міського середовища залежить не тільки від архітектури, але й від ретельного добору окремих елементів. Це стосується в першу чергу малих архітектурних форм: кіосків, зупинок громадського транспорту, рекламних бігбордів, сміттєзбірників, металевих ґрат які широко представлені в центрі міста Києва. Для цих сучасних об'єктів актуальною є стилізація, так як модерн

не є стилем сьогодення, але важливо зберегти своєрідність історичного архітектурного середовища. Оскільки Київ має свою варіацію модерну, яка є своєрідною та має мало спільних рис з західноєвропейським стилем.

Таблиця №3

Варіанти оформлення ґрат	
Невдале (Саксаганського, 72)	Вдале (Ярославий Вал, 14-Б)
	

Основне завдання полягає в організації ансамблю з єдиною художньої виразністю, але в той же час в виокремленні домінантів, для запобігання зливання простору, за допомогою засобів дизайну та архітектури. Створення певної ієрархії.

Це стосується також оформлення входної групи до житлової частини будинку та наявних в ньому громадських приміщень, які характеризуються наявністю вітрин, вивісок, реклами та ін. (табл. 3). Сучасний фасад вулиці в центрі міста — це концентрація елементів комунікативного дизайну, які повинні працювати на формування цілісного візуального середовища. В основі гармонійної композиції лежить об'ємно-просторова організація, яка залежить від специфіки об'єкта, навколишнього середовища та зв'язку з людиною. Важливим є поєднання певного образу фірми з стилістикою фасаду.

За допомогою окремих елементів архітектури та дизайну повинне створюватись не тільки функціональне середовище міста, а й його художній образ. Для Києва актуальним є використання синтезу — поєднання елементів київського модерну з стилем, що відповідає сучасності, сучасними технологіями та матеріалами для досягнення сприятливого візуального сприйняття середовища в історичному контексті.

Висновок. Кожне місто повинне мати свою індивідуальність й свій художній образ, який би закріплювався тільки за ним. Тоді він стає цікавим та зрозумілим не тільки спеціалістам, але й широкому загалу. Це є досить актуальним для Києва як історичного осередку. Тому для створення гармонійного середовища можливе запозичення основних композиційних схем та орнаментики модерну, що також збереже історичне середовище Києва.

Основне завдання полягає в поєднанні образу з середовищем, але при обов'язковому дотриманні функціональності.

Список літератури:

1. Звід пам'яток історії та культури України: Київ: Енциклопедичне видання. Кн. 1, ч. 1. А-Л / Редкол. тому: Відп. ред. П. Тронько та ін.; Упоряд.: В. Горбик, М. Кіпоренко, Л. Федорова. НАН України. Інститут історії України. — К.: Голов. ред. Зводу пам'яток історії та культури при вид-ві "Укр. енциклопедія" ім. М. П. Бажана, 1999. — 608 с.
2. Звід пам'яток історії та культури України: Київ: Енциклопедичне видання. Кн. 1, ч. 2.: М-С / Редкол. тому: Відп. ред. П. Тронько та ін. Упоряд.: В. Горбик, М. Кіпоренко, Н. Коваленко, Л. Федорова. НАН України. Інститут історії України; Інститут археології України; Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського. — К.: Голов. ред. Зводу пам'яток історії та культури при вид-ві "Українська енциклопедія" ім. М.П. Бажана, 2004. — 585-1216 с.
3. Ефимов А.В. Дизайн архитектурной среды: учеб. для вузов / А.В. Ефимов, Г. Б. Минервин, А. П. Ермолаев и др. — М.: Архитектура-С, 2006. — 506 с.
4. Історія української архітектури / Ю. С. Асєєв, В.В. Вечерський, О. М. Годованюк та ін.; за ред. В. І. Тимофієнка. — К.: Техніка, 2003. — 472 с.

Аннотация

Статья посвящена исследованию гармоничного формообразования городской среды. Исследование проведено на образцах доходных домов в стиле киевского модерна. На основе проведенного анализа были выявлены основные элементы приоритетного стиля застройки центра Киева и предложено их использование для формирования современной городской среды.

Ключевые слова: киевский модерн, доходной дом, дизайн городской среды, малые архитектурные формы, композиционные схемы, формообразование, стилизация.

Abstract

The article is dedicated to study harmonious forming of urban environment. Research is conducted on the example of rented houses in style of Kiev's Modern. The main elements of priority style of development of Kiev's center was exposed and suggested for using in the formation of the modern urban environment on the basis of the analysis.

Key words: Kyiv's modern, rented houses, design of urban environment, small architectural forms, schemes of composition, shaping, stylized design.